

El castell de Montjuïc

De fortí de feixina a castell: les etapes constructives de la fortalesa de Montjuïc (segle XVII)

La pèrdua de Salses i de Perpinyà (oficialment, amb el Tractat dels Pirineus de 1659) implicà que la frontera quedés sense cap plaça forta que la defensés. Per suplir aquesta carència s'imposà la fortificació de Girona, i el castell de Montjuïc fou la fortalesa que protegia la ciutat per la banda nord, d'on venien les invasions franceses, el principal enemic de l'època.

MATEU GUITART > TEXT I FOTOS

A les acaballes de la guerra dels Segadors (1640-1659) la frontera militar quedava molt propera a Girona. D'aquell període trobem les primeres dades, en el *Manual d'Acords de Girona*, sobre l'existència d'un fortí a Montjuïc. Així, quan el virrei marquès de Mortara sortí de campanya, el 24 de setembre de 1656, encomanà la defensa del «fortí de Montjuhic als tercios de la Diputació y Ciutat de Barcelona».

Ara bé, la construcció d'aquest fortí fou posterior al setge que patí Girona el 1653. El fet és que en els mapes que dibuixaren els militars francesos no hi havia cap fortalesa a la muntanya de la Barrufa. A part d'això, encara ens sobta més que no sortís mencionat a la relació de fortificacions que entregà el governador als jurats quan es retirà la guarnició el 1660, un cop acabada la guerra.

Si considerem que sortiren totes les tropes –la prioritat era acabar amb la revolta portuguesa–, només podem mantenir la hipòtesi que aquest fortí era, en realitat, una construcció precària, feta a correccuita perquè els francesos estaven a prop de Girona i calia defensar d'alguna manera un lloc tan estratègic. Precisament Jeroni del Real, en la seva crònica, explica que un dels errors que cometeren els francesos, durant el setge de 1653, fou no dominar les alçades que hi ha al voltant de Girona.

El fortí no era de pedra, sinó fet amb feixines, és a dir, amb feixos de branques que s'emplenaven de pedra i terra

JOAN MARTÍ CENTELLES

>> Una de les principals tasques per a la bona defensa d'una fortificació era mantenir l'entorn net de qualsevol element per evitar que l'enemic el pogués fer servir a favor seu. Castell de Montjuïc (1887).

Les següents notícies sobre el fortí de Montjuïc les trobem en la denominada guerra d'Holanda (1672-1678). El virrei de Catalunya, el duc de San Germán, considerà que la millor manera de protegir la frontera era conquerir la fortalesa francesa de Bellaguarda, cosa que finalment aconseguí l'any 1674, després d'un curt setge.

L'any següent, un exèrcit francès comandat pel mariscal Schomberg

bloquejà Bellaguarda, però no l'assaltà, sinó que travessà l'Empordà i arribà a Girona el 28 de maig. Precisament l'atac es dirigí contra el fortí que hi havia a Montjuïc i, gràcies a una carta que enviaren els jurats de Girona als consellers de Barcelona, sabem que la victòria s'havia produït *«per la resistència [que] trobà [l'exèrcit francès], y [la] pèrdua [que] féu de molta gent en un fortí fet de feixina y terra en la montanya de Barrufa, que és molt serca de las murallas»*.

Per tant, el fortí no era de pedra, sinó fet amb feixines, és a dir, amb feixos de branques que s'emplenaven de pedra i terra. Aquestes construccions precàries s'aixecaven amb motiu d'unes circumstàncies molt concretes. Un cop superada la situació bèl·lica, eren abandonades o destruïdes. Per tant, podem concloure que, molt probablement, el fortí de 1656 i el de 1675 no foren el mateix, tal com ens ho deixa entendre Joan Roig i Jalpí, quan afirmà que *«[el fortín] se reduzia a una circumvalazió de tierra, y faxina sin otra defensa, porque no dio lugar la inopinada venida del Francés sobre esta Ciudad para más»*.

>> Durant el setge borbònic de 1710, l'atac principal es dirigí contra els baluards de San Germán i de Pacheco. Possiblement la construcció d'aquest revellí es féu en una etapa posterior per protegir aquest cantó de la fortificació.

El castell de Montjuïc

És en aquest context de por a una nova invasió francesa quan es construí un baluard de *«cal y canto»* a la muntanya de la Barrufa el mateix any 1675: en qüestió de tan sols tres mesos estigué enllestit. En coneixem el constructor, Francesc Puig, mestre de cases de Barcelona, però no l'enginyer que el dissenyà. El duc de San Germán, el virrei de Catalunya, fou qui n'ordenà la construcció.

La construcció de l'actual castell de Montjuïc no començà el 1653, com s'havia defensat fins ara, sinó a partir de 1675

Ara bé, aquesta obra no acabà de convèncer del tot perquè en qüestió d'un any es remodelà fins convertir-se en una fortificació molt més gran, rematada amb quatre baluards. L'enginyer fou Gaspar Squarzafigo, marquès de Buscayolo, superintendent general de les fortificacions de Catalunya. Doncs bé, aquest és el fort que estàvem buscant, és a dir, el denominat castell de Montjuïc. Aquesta fortificació adoptà diferents noms, com per exemple de San Juan Cerralvo o de Sant Narcís, però en les jornades prèvies al setge de 1684 ja el trobem com a fort de Montjuïc. Els francesos el conegueren com a Fort Rouge. A part, i per reforçar la comunicació entre la fortificació i la ciutat, es construí la torre de Sant Joan.

Els motius de l'ampliació s'han d'entendre des d'un punt de vista estratègic pel fet que la pèrdua del fort de Bellaguarda, el juliol de 1675, deixà de nou la frontera oberta en no haver-hi cap plaça que pogués sostenir una guarnició prou potent. A part, tampoc no se'n podria construir cap perquè la Reial Hisenda estava arruïnada.

La construcció del castell de Montjuïc va ser ràpida. L'any 1677 ja estava acabat, tal com indica el memorial que envià al rei Jerónimo Rinaldi, un dels principals enginyers de la monar-

>> Restes del baluard d'Osorio. Els baluards eren fortificacions, normalment artillades, que formaven part de les muralles.

>> Murs gruixuts (per resistir l'impacte de l'artilleria) i poca alçada (per reduir el blanc) eren les característiques essencials de les fortificacions de l'època moderna. Al fons, el baluard de Sant Narcís.

quia espanyola. Entre aquest i el marquès de Buscayolo esclatà una forta polèmica per la construcció d'aquest fort perquè, segons Rinaldi, es deixà massa espai sense cobrir a la muntanya de la Barrufa, i això permetia que un hipotètic exèrcit enemic pogués assentar-se i assetjar la fortificació. El marquès de Buscayolo al·legava que hagué d'aprofitar la construcció prèvia i, per aquest motiu, es construí on ac-

És en aquest context de por a una nova invasió francesa quan es construí un baluard de «cal y canto» a la muntanya de la Barrufa el mateix any 1675: en tan sols tres mesos estigué enllestit

tualment estava. A part d'aquest error, Rinaldi també l'acusà de deixar espais on no es podria defensar la guarnició si els enemics s'hi establíen, en el cas d'un assalt.

Amb l'estat actual dels coneixements, no podem concloure com acabà la polèmica i si, finalment, es reformà el fort o no. De moment, ens inclinem a pensar que sí que es féu alguna cosa per arranjar els defectes més evidents, però respecte al principal, la ubicació, no es pogué fer res. Tal com pronosticà Jerónimo Rinaldi, en el setge de 1710, durant la guerra de Successió espanyola, els francesos pogueren instal·lar unes bateries a la mateixa muntanya de la Barrufa per batre el castell de Montjuïc.

En conclusió, la construcció de l'actual castell de Montjuïc no començà el 1653, com s'havia defensat fins ara, sinó a partir de 1675, després de l'atac francès. A partir d'aquesta data Girona començà a transformar-se en una plaça forta amb la missió d'aturar les embranzides franceses.

Mateu Guitart i Molina
és historiador. Doctorand en història moderna de la UdG.